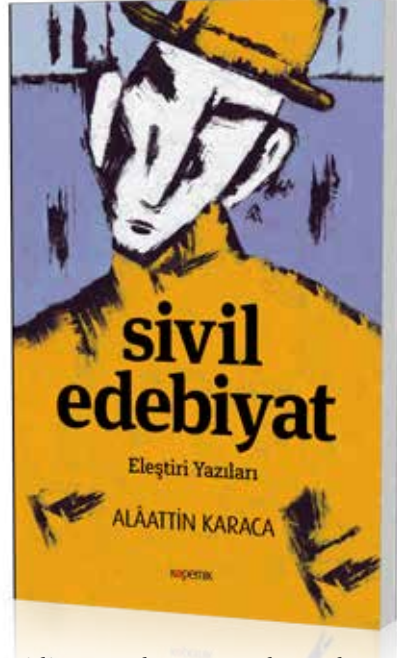

ALÂATTİN KARACA'NIN SİVİL EDEBİYAT'INDA ENTELEKTÜEL ELEŞTİRİ

Sercan Ceylan

Edebiyat ya da düşünce yazısı, buna köşe yazılarını da ilave edersek deneme ve eleştiri türlerinin keşişiminde çok biçimli bir düşünme etkinliği vadeder. Bu tür bir metin felsefi duruşu ve teorik kaideleriyle birlikte araştırma ve inceleme yazılarına da göz kırpar. Ayrıksı fakat özü doğrultusunda hür, manevra kabiliyeti ve hareket alanı oldukça geniş metinler olarak bu çalışmaların hem okur hem de yazar için türlü fırsatlar sağladıkları söylenebilir. Bu doğrultuda Talat Sait Halman'ın Çiçek Dürbünü, Murat Belge'nin *Edebiyat Üstüne Yazılar*, Sezai Karakoç, Selahattin Hilav ve Gürsel Aytaç'ın *Edebiyat Yazıları*, Hilmi Yavuz'un *Okuma Notları*, *Edebiyat Okumaları* ile *Edebiyat ve Sanat Üstüne Yazılar*, Nurdan Gürbilek ve Doğan Hızlan'ın denemeleri, Orhan Okay'ın *Sanat ve Edebiyat Yazıları* gibi eserleri saymak mümkün. Pek çok şair ve yazarın ise hayat, düşünce ve edebiyat bağlamında eleştiri alanları, onlara dayatılan ideolojik, kanonik ya da felsefi barikatlar neticesinde nefes alabildiklerine inandıkları dergi ve gazetelerdeki köşeleri olmuştur. A. H. Tanpınar, H. Taner, E. Ayhan, B. Necatigil, C. Süreya gibi isimlerin bu tür yazıları okurun huzuruna pek çok kez yeniden çıkmıştır mesela. C. Meriç de bu minvalde eserler vermiş, Tapınar'ın söz ettiği 'sükut suikastı' ya da yerleşik dogmalara rağmen bizi düşünmeye çağırarak ışığa yöneltmeyi denemiştir. Alâattin Karaca'nın *Sivil Edebiyat*¹ yazıları da işte bu ışığı arayıştıran bir bakıma. Eleştirisinin aydınlık ve karanlık taraflarını kavrayış dene-

mesidir. Burada yazarın huzurlu ve rahat fakat zifiri karanlık her mağaranın önünü kapatmakta olan hantal taşları kıpırdatma gayreti göze çarpar.

Sivil Edebiyat, Karaca'nın 2016-2018 yılları arasında *Karar* gazetesinde kaleme aldığı köşe yazılarından oluşmaktadır. Kendine muhatap aldığı popüler kitlenin farkında olan yazar, köşe yazılarını gündelik dil ve düşüncenin emrine vermektense entelektüel bir endişenin peşine düşer. Prof. Dr. Alâattin Karaca'nın akademisyen kimliği; bu yazılarda eleştirmen kimliğiyle yan yana, belki karşı karşıya gelir. Akademinin sınırları, imkânları hatta tabuları bellidir ve ihlal edilmeleri imkânsız değilse de zor ve bezdirici olmaya müsaittir. Dolayısıyla bunun farkında olan yazar, "Önce Selam Sonra Kelam" başlıklı giriş yazısında, "akademinin kendine özgü 'bilimsel' ya da 'kurumsal' kaygısı, yazara titizlik açısından bir avantaj sağlasa da özgün ve eleştirel düşüncenin

1 Alâattin Karaca, *Sivil Edebiyat Yazıları*, Koper-nik Yayınları, İstanbul 2018.

önüne, adına 'temkin' denebilecek bir engel koyar. Bu nedenle ben, hür ve rahat dili önemsiyorum." (s. 11) şeklinde bir açıklama yapar çünkü yazar, söyleyecekleri için hür ve rahat bir dilin devinimine, esneklik ve zenginliğine gereksinim duymaktadır.

Sivil Edebiyat, başlangıçta Ece Ayhan'ın *Sivil Denemeler*'ini çağrıştırır. Kitap, eleştiri ve edebiyat bağlamında 'sivil' olmayı işaret ederek kurum ve kanonların hegemonyasına daha en baştan mesafeli yaklaşır. Bu bağlamda Karaca'nın "Önce Selam Sonra Kelam" adlı yazısı açıklayıcı, duru bir mukaddime, girizgâh ya da söz başı olarak onun bakış açısını, hareket noktasını, ilkelerini ortaya koyar. Burada yazarın yalnızca edebiyat değil, "sanat-edebiyat ve iktidar ilişkilerine özel bir merak" (s. 11) duyduğunu anlarız. Ayrıca sanatın "vicdani bir etkinlik" olarak kamusal otoriteyle mesafeli olması gerekliliğine dikkat çeker. Aksi hâlde böyle araçsal bir ilişkinin varlığı, kültürel deformasyon ve entelektüel bozulmalar yaratacaktır. Fikir dürbününü din, edebiyat, ideoloji, kültür ve sanat alanlarında önde gelen isim ve eserlere çeviren Karaca; eleştirilerinde Demokles'in kılıcını hatırlatır ve entelektüelin düşünce ya da sanat çerçevesinde ödevlerini hasıraltı etmesine karşı çıkar. Eleştirilerini, en az önermeli olan tez ya da çıkarımlar üzerine kurmaz. Kültürel, ideolojik ve edebî anlamda hür düşünceyi yoklamaya, çoğumuzun ezberleyip es geçtiği derinleri, önermeleri, eleştirileri kurcalamaya çabalar. Tunuslu Hayrettin Paşa, Babanzade Ahmet Naîm, Mehmet Âkif, Yahya Kemal, Nurettin Topçu, Cemil Meriç, Ahmet Hamdi Tanpınar, Kemal Tahir, Sezai Karakoç, İsmet Özel ve elbette Ece Ayhan gibi çoğu kabuğuna sığmayan isimlerden beslenir. Yazılının çoğunda bu isimler doğrudan ya da dolaylı olarak sık sık çıkar karşımıza.

Her yazıyı, önerme ve tartışmaları dolayısıyla yakından okumak gerekir

Kitap; "Sanat-Edebiyat ve İktidar", "Muhafazakâr Endişe / İslâmcı Düşünce ve Edebiyat", "Din ve Sanat", "Şark ve Garp Medeniyetine Dair" olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.

"Sanat-Edebiyat ve İktidar" bölümünde yazar, popüler olgulardan ziyade düşüncenin ağır ve netameli kavramlarını irdeler. Karaca, her medeniyetin, her toplum ya da egemenlik geleneğinin arkasındaki kültür, sanat ve felsefe birikimini vurgularken Batı medeniyetinin Yunan ve Roma'ya dayanması karşısında Osmanlı medeniyetinin İslami kültür, felsefe ve sanat kaynaklarından hareket ettiğini söyler. Ancak bütün bu kaynakları ideolojik, ekonomik ya da kültürel olarak kullanan, yönlendiren veya yaşatan temelde devlet mekanizması olmuştur. Yazara göre modern yaşamdaki bakış açılarının yanında 'devlet' olgusunun nitelikleri, tercihleri ve gelişimi de hesap edilmelidir çünkü toplumsal otoritenin uygulayıcısı konumundaki devlet, topluma ve onun özelinde bireye -bir yandan da entelektüel ya da aydın kişiye- ait bir organizmayken uygun koşullar altında, onu inşa eden kitleye sahip olmaya başlar. Kişinin, özellikle aydın kimse- nin devlete bağımlı / angaje / müptela bir tavrı benimsemesi, yavaş yavaş toplumu ve iktidarı sakatlamak tehlikesi doğuracaktır. Karaca, "bize evvela, Mimar Sinan ve Necmi Efendi gibi sadece hakikate ve güzele tâbi olan sanatkâr ve entelektüel lazım!" (s. 26) derken bu gerçeği vurgular. Önce siyaset ve sanatı birbirinden ayırın yazar, bu ikisinin benzerlik ve farklılıklarını, heterojen yapılarını inceler. Siyaset demek, politik mantık demektir ancak sanat; poetik mantığı gereksinir, bağımsızlığı hedefler, özgürlüğü ya da uyumsuzluğu içerir. E. M. Cioran da bir yazısında

“Özgür olmayı deneyin” dedikten sonra “Açlıktan ölürsünüz. Kâh hizmetkâr kâh despotik olmanız ölçüsünde toplum size müsamaha gösterir.”² diye seslenmiştir. O hâlde özgür olmak, siyaset, toplum ve sanat enstrümanlarını ayrı bagajlarda taşımaktır. Politik mantık, heyecan ve haz başka; poetik mantık, heyecan ve haz başkadır. Birinin arasında hırs, hınç ve hâkimiyet aslanı kükremekte; diğerinin kulübesinde pehlivan bir hattat vav çekmektedir. Bu noktada Karaca, “Kendi kendini alkışlayan bir koro”dan bahseder. Popüler iktidarlar popüler edebiyat karşılaştırması yapar. Bunlara, bu ‘yığın’laşan kitleye hangi üslupla seslenmeli ki düşünce adamını popüler kalabalık bağışlasın? Yazar bu meseleye “Edebi Cemaatler / Tekkeler ya da Koro Şuarâsı” adlı yazısında değinir. Ona göre öz eleştiriye elden bırakmamak, körü körüne tabii olmamak öncelikli bir şarttır. Bu olmazsa yalnız ezberden okuyabilen bağnaz bir ‘koro’nun gürültüsüne maruz kalınacaktır. Oysa Sezai Karakoç, İsmet Özel, Cahit Zarifoğlu hiçbir koronun sancaktarı olmamış, sancaklar onlara ayak uydurmanın çaresine bakmıştır.

Kitabın “Muhafazakâr Endişe / İslâmî Düşünce ve Edebiyat” adlı ikinci bölümünde, hem tarihsel hem de popüler bir arka plana sahip muhtelif kavram ve konular incelenir. Karaca, “Muhafazakâr Endişe” adlı yazısında, Türk modernleşmesi ve Müslümanca düşünmek üzerinde fikir yürütenlerin diline pelesenk olan ‘muhafazakârlık’ kavramını tartışır. Bu bağlamda İslam ve terakki, gelenek ve modernizm bağlantısına dikkat çeker. Yahya Kemal’in “Frenk hayatının gecesinde sabah namazına kalkılır mı?” sorusu etrafında, modern yaşamda arada kalan, bocalayan fakat buna rağmen dikkatli ve akıllıca davranması gereken bireyin

endişelerini dile getirir. Entelektüel ve modern muhafazakârların ne yârden ne serden geçen konformist tutumlarını eleştirir. Modern yaşam dinî ya da rutin, hiçbir sakinliğini kabul etmediğinden böyle bir yaşamak da gösteriye dönüşür ama muhafazakârlar koroldan oluşan gösterilere kendilerini kaptırmamalıdır. Donald Kuspit *Sanatın Sonu* adlı eserinde bu tarz bir gösteriyi, “modern yaşamın -daha doğrusu, gerçek modern ideolojinin- büyük yalanı”; vurdumduymaz eğlenceleri de “bu yalanı iletmenin ve yaşatmanın yolu” şeklinde görmektedir.³ Hâlbuki bir an önce soru sormaya başlamak lazımdır. “Sorusu olmayanın, ‘sorun’u da olmuyor!” (s. 76) diyen Karaca, muhafazakâr düşüncenin entelektüel ve kültürel alandaki hâkimiyetini irdeler. Mesela İslami düşünceye dayalı edebiyatın nitelikleri, işlevleri nelerdir, hangi ödevleri içermektedirler? Yazar bu sorulara, “İslamcı Edebiyatın Geleneği Var mı?” başlıklı yazısında cevap arar ancak yanıtı pek olumlu değildir. İslami düşüncenin gelenekle bağı sağlıklı olarak kurulamamıştır. Karaca’nın bu çerçevede fikir yürüttüğü yazılarda Hüseyin Su’nun *Takvim Yırtıkları*, Nuri Pakdil’in *Edebiyat* ve Sezai Karakoç’un *Diriliş* dergileri; İsmet Özel’in *Üç Zor Mesele*, Celal Nuri’nin *Türk İnkılabı*, Cemil Meriç’in *Kültürden İrfana*, Tunuslu Hayrettin Paşa’nın *En Emin Yol*, Nerval’in *Doğu’da Seyahat*, Cenap Şahabettin’in *Âfâk-ı Irak* gibi edebiyat ve düşünce eserleri tartışılır. Yazar, İslami edebiyatın gelenek ve muhafazakâr düşünceyle ilişkisini irdeledikten sonra Osmanlı ve günümüz entelektüellerini kıyaslar. Bunun sonunda ise tereddüt etmeden, “Osmanlı’nın ‘münevver’i bugünün ‘aydın’ından güçlüdür; ister şair Cenap olsun, ister Filibeli!” (s. 154) sonucuna varır.

2 E. M. Cioran, *Çürümenin Kitabı*, Metis Yayınları, İstanbul 2017, s. 117.

3 Donald Kuspit, *Sanatın Sonu*, Metis Yayınları, İstanbul 2010, s. 190.

“Din ve Sanat” adlı üçüncü bölümde Karaca’nın bakışlarını sanatkârdan yana çevirdiği görülür. Bu bölümdeki yazılarda Karaca, Cemil Meriç’in “Tenkitçinin başta gelen meziyeti” olarak gördüğü “sempati”⁴ bağlamında hareket eder. Muhafazakâr camianın ve özellikle “Müslüman sanatkârın dinî hassasiyetler” (s. 165) taşıması gerekliliğini vurguladıktan sonra, eleştirdiklerinden yana yapıcı ve iyileştirici değerlendirmeler yapar. Hatta bir yazısında eleştirel duruşunu, “biline ki benim derdim ne gol atmak ne de atırmak, sadece orta yapmak! Zaten bu mevzu, gol atmaya müsait değil; çünkü zemin ağır, bir de iki kale de bizim! Yani gol atarsak her hâl ü kârda kendi kalemime atacağız.” (s. 172) diyerek açıklar. Düşüm bırakmaktan ziyade çözümü sezdirmekten yana bir eleştirel duruş sergiler.

Karaca, kitabın “Şark ve Garp Medeniyetine Dair” başlıklı dördüncü ve son bölümünde ise Stefan Zweig, Kavafis, Voltaire gibi Batılı yazarları ele alır. Bu isimlerin yazı ve eserlerini ideoloji, din, kültür ve medeniyet makasları çerçevesinde okur. “Hangi Batı, Hangi Doğu, Hangi Ahlâk?” yazısında bu kavramlar hakkındaki peşin hükümleri, tabuları masaya yatırır.

Nurettin Topçu’nun mektuplarına, Tanpınar’ın romanlarına -özellikle *Satleri Ayarlama Enstitüsü*’ne- değinmeyi ihmal etmeyen yazar; hem okurlara hem entelektüellere hem de aydınlara “de omnibus dubitandum” (her şeyden kuşkulun) diyerek seslenir. Bu Latince deyişe okurlar olarak biz, Nietzsche’nin İyinin ve Kötünün Ötesinde adlı kitabından aşınayızdır. Edebiyat, din ve kültür bağlamındaki açmazları tam olarak kavrayabilmek, kendimizi tanımakla, entelektüel bir ‘kuşku’ ile mümkün olacaktır.

Karaca; *Sivil Edebiyat* yazılarında hür bir dile, hayal ve vicdana dayanan sanat, edebiyat ve düşüncenin izlerini, belki de ışığını aramaktadır. Bu yüzden “Tanpınar’ın, Cemil Meriç’in, İsmet Özel’in huzursuzluğuna, Kemal Tahir’in kabadayılığına kim talip?” (s. 185) diye sorar. Eleştirilerinin pek çoğunda kalıplaşmış düşüncelerin rahatını bozan bu sorulara rastlarız. Hatta *Sivil Edebiyat*’ı okumak büyük olasılıkla çoğumuzun da rahatını kaçıracağıdır ama bu, az buz bir şey değildir. Her entelektüel eleştiri; okura aradığını bulabilme, bulduğunu anlayabilme imkânı tanır.

4 Meriç, Cemil, *Kırk Ambar Cilt 1 Rümuz-ül Edeb.* İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 435.